

начальника відділу Туркестанського військового округу. Під час перебування полковника В. Сапожніка на посаді начальника розвідки 40 армії відбулося значне посилення системи розвідувальних операцій [2, 126].

Один з найбільших караванів був захоплений 3 червня 1987 р. розвідувальною групою 177-го окремого загону 15-ї бригади під командуванням лейтенанта А. Дерев'янка. До складу каравану входило понад 200 верблюдів, які перевозили зенітні установки, міномети. Бій тривав понад 6 годин. У розвідувальній групі жоден з бійців не загинув. Загалом за понад 2 роки виконання бойових завдань в ДРА у взводі лейтенанта А. Дерев'янка не загинув жодний солдат [4, 81].

31 жовтня 1987 р. розвідницька група 186-го окремого загону 22-го окремого полку спеціального призначення під командуванням старшого лейтенанта О. Оніщука захопила караван зі зброєю поблизу кишлаку Дурі неподалік від кордону з Пакистаном. Після цього розвідники були атаковані значно переважаючим за чисельністю загonom душманів. Виявивши в нерівному бою з ворогом мужність і героїзм, переважна більшість особового складу групи загинула. Указом Президії Верховної Ради СРСР від 5 травня 1988 р. старшому лейтенанту О. Оніщуку посмертно присвоєно звання Героя Радянського Союзу [3, 241].

У травні 1988 р. розпочався процес виведення радянських військ з Афганістану. Основним завданням розвідників в останні місяці війни залишалися перехоплення караванів і запобігання обстрілам душманами столиці Афганістану та колон радянських військ, що виводилися з країни.

Останнім з Афганістану поруч із розвідбатом виходив 177-й окремий загін 15-ї бригади спецназу. Командував ним полтавчанин полковник Блажко. На одному БТР із командармом Б. Громовим (зразу за його спиною) сидів командир групи 177-й окремий загону, кавалер двох орденів Червоної Зірки старший лейтенант В. Купрієнко, уродженець м. Алчевськ Донецької області. Розвідники 783-го окремого полку спеціального призначення стали останніми радянськими військовослужбовцями, які залишили Афганістан [1].

Таким чином, за період 1979–1989 рр. службу в Афганістані пройшла велика кількість розвідників, серед яких були українці, а також ті, хто, не будучи етнічним українцем, був пов'язаний з Україною тісними узами – місцем народження, навчання, набутими бойовими друзями тощо.

Список використаних джерел та літератури:

1. Українці-розвідники в афганській війні 1979–1989 років [Електронний ресурс] // Міністерство оборони України. – 2009. – Режим доступу до ресурсу: <http://gur.mil.gov.ua/content/ukrainian-scouts-in-afgan-war.html>.
2. Стрельцова Н. И. Возвращение из Афганистана / Н. И. Стрельцова. – М.: Мол. Гвардия, 1990. – 222 с.
3. Ляховский А. А. Українці-розвідники в афганській війні 1979–1989 років / А. А. Ляховский, В. М. Забродин. – Москва: Планета, 2009. – 309 с. – (Міністерство оборони України).
4. Червонопиский С. В. Історіографія війни в Афганістані (25 грудня 1979 – 15 лютого 1989 рр.) / С. В. Червонопиский, А. А. Костира. – Київ: Медінформ, 2006. – 92 с.

Науковий керівник: к.і.н., доцент Сухушина О. В.

Н. О. Коваленко

Черкаський національний університет імені Б. Хмельницького

УКРАЇНСЬКИЙ МЕЦЕНАТ – ІВАН ХАРИТОНЕНКО

Іван Харитоненко вийшов із селянської родини. Він народився 1821 року в сім'ї хлібороба в слободі Нижня Сироватка Сумського повіту. Як і складалося в селянських дітей, закінчив у селі церковно-парафіяльну школу, ще трохи повчився в дяка. На цьому й завершився його офіційний курс наук. Батько мав амбіції бачити сина в купецькій конторі. Тому й вислав в Суми для відповідної виучки. І треба ж було так точно вгадати майбутнє сина – торгівля відразу стала його єдиною рідною стихією. Цей спритний і здібний

конторський службовець залюбки їздить ярмарками України, успішно виконуючи всі доручення господарів, які не нахваляться неофітом торгового цеху, одностайно пророкуючи йому блискуче майбутнє. Незабаром молодий Харитоненко переходить на власний “хліб” – відкриває в Сумах бакалійну крамницю й торгує переважно цукром. З’являються перші самостійно зароблені гроші, які він одразу ж вкладає у виробництво : орендує в поміщиків цукроварні. Назбиравши кошти, будує свої цукроварні.

Інші власники цукроварень – особливо ж після відомої реформи 1861 року – банкрутують, а Харитоненко примудряється вести справи так, що стає дедалі багатшим, розмах його підприємства переростає рамки Сум. Виробничо-комерційна компанія “І. Г. Харитоненко з сином”, Харитоненко-молодший одразу ж став його надійним помічником, знана по всьому півдню Російської імперії та за кордоном, де Харитоненки успішно продають цукор. Преса вже охрестила їх “Солодкими королями” [1].

На початку нинішнього століття їхні володіння становили майже 700 тисяч десятин власної і 30 тисяч орендованої землі з 11 маєтками, посівами цукрового буряку та хлібів, лісництвами, молочними фермами, садами тощо. Лише 7 цукроварень і 1 рафінадний завод оцінювалися в 60 мільйонів карбованців, і це без урахування вартості іншого нерухомого майна, земель, цінних паперів тощо. Сучасники свідчили, що заклади Харитоненків гарні, лани доглянуті, що в тисяч селян, які працюють на цих ланах, не має казенних боргів, що достатки були в прямій залежності від благодіянь, а це відображала важливе етичну норму життя родини цукрозаводчиків, освячену глибокими християнськими почуттями [2, 198].

Цей Харитоненко стояв на рівні найпереводіших технічних досягнень свого часу. Він прагнув не відстати ні в технологіях, ні в способах виробництва. Саме Харитоненки першими в Європі запровадили на своїх заводах найсучасніше на той час обладнання : плівкові апарати Кестнера, водотрубні парові котли, парові турбіни, компресори, підвісні канатні дороги, безперервно діючі дефекатори і сатуратори. У це важко повірити, але штат головної контори компанії “І. Г. Харитоненко і син” налічував 12 осіб, і вони вправлялися керувати справами. Вони щодня видавали платню щоденним робітникам і щотижня – строковим.

Харитоненко-старший заснував у Сумах реальне і духовне училище, чоловічу й жіночу гімназію. Він повільно наживав своє багатство й одержав змогу ділитися ним з іншими вже майже наприкінці життя. У заповіті він зобов’язував сина внести від його імені 35 тисяч карбованців на будівництво дитячої лікарні святої Зінаїди, на честь загиблої малолітньої онуки, і 50 тисяч на спорудження кадетського корпусу, для якого Харитоненки віддали свою дачну місцину під назвою Лефицька Стінка [1].

Після смерті батька 1891 року Павло Іванович підносить компанію на ще вищий рівень. Жодна міжнародна виставка не відбувалася без участі цукроварних підприємств Харитоненка, які здобувають золоті медалі в Антверпені, Парижі, Філадельфії, Санкт-Петербурзі. Харитоненко веде успішно торгівлю з Німеччиною, Австро-Угорщиною, Францією, Англією, Іраном [2, 189].

За життя Павла Івановича Харитоненка його ім’я звучали з іменами Павла Третякова, Богдана Ханенка, Терещенків. Досить сказати, що в його будинку в Москві, тепер там посольство Велико Британії в Росії, була одна з найбільших на той час мистецька колекція з творами Васнецових, Серова, Врубеля, Коровіна, Сомова; були там і російські та українські ікони, численні твори декоративно-ужиткового мистецтва.

У рідних Сумах Харитоненки побудували три корпуси дитячої лікарні, гуртожитки, навчальні й медичні заклади, училище-пансіон для дівчат. Вони прагнули створити в місті таке культурне середовище, яке заперечило б поширене уявлення про Суми як про “скверный южный уезный городишко”, так назвав його Олександр Купрін у 1898 року [1].

Багато сил і коштів віддав Павло Іванович Троїцькому соборові. Витративши на будівництво майже півмільйона карбованці, П. Харитоненко спромігся залучити до праці над інтер’єром відомих майстрів [2, 237].

Отже, із самісіньких соціальних низів піднялися Харитоненки до рівня еліти Російської імперії. Мабуть, мало хто знає, що новоспечені дворяни Харитоненки поріднилися з князівським та графським династіями Горчакових, Стенбоків, Урусових та іншими славетними родами. Треба врахувати, що в тодішньому суспільстві соціально виразно структурованому й диференційованому, між станами стояли нездоланні мури. Тільки в ситуаціях унікальних людина могла проникнути у вищий прошарок суспільства, а особливо ж на самісіньку верхи, де перебувала найродовитіша аристократія, означена історично заслуженими іменами.

Рід Харитоненків обірвався 1927 року – в Мюнхені помер син Павла Івановича. Утім, ще кілька років тому в Парижі була жива старенька онука Павла Івановича – Віра Петрівна Мусіна-Пушкіна. Є її син та внук. Оце, здається, й усе більш-менш помітно споріднене з Харитоненками [1].

Список використаних джерел та літератури:

1. Слабошпицький М. І. Українські меценати / М. І. Слабошпицький. – Київ: Наука, 2007. – 538 с.
2. Шудрик І. О. Династія Харитоненків / І. О. Шудрик, Л. А. Даниленко. – Суми: Еллада, 2003. – 368 с.

Науковий керівник: к.і.н., доцент Мазур О. О.

М. М. Колосюк

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

УЧАСТЬ У АФГАНСЬКІЙ ВІЙНІ 1979–1989 РР. МЕШКАНЦІВ ЧИГИРИНЩИНИ

Війна в Афганістані, що закінчилася 30 років тому, стала темою великої кількості публікацій у пресі та спеціальній літературі. Однак навіть сьогодні не можна з повною впевненістю сказати, що науковцям відомі всі аспекти суперечливої історії цього конфлікту, який став для Радянської Армії найбільшим і кровопролитним після Другої світової війни. Метою даної статті є висвітлення участі мешканців Чигиринщини в перебігах Афганської війни 1979–1989 років. Розгляд історичних портретів базується на даних героїко-патріотичного центру «Пам'ять», який знаходиться в Чигиринському навчально-виховному закладі I-III ступенів № 2. .

Серед досліджень історії Афганської війни 1979–1989 рр. варто назвати книгу С. Червонописького і А. Костирі «Історіографія війни в Афганістані (25 грудня 1979 – 15 лютого 1989 рр.)» [3]. В ній виокремлюються два періоди становлення історіографії афганської війни: 1980–1990 роки (умовно визначений як літературно-публіцистичний) та від 1990 по сьогодні (мемуарно-історичний). Аналіз першого періоду заперечує твердження про те, що від самого початку війна тотально утаємничувалась і тільки перебудова зламала цю тенденцію. На думку авторів в сучасній літературі спостерігаються дві тенденції: з одного боку – намагання відлакувати картину війни, з іншого – надати всім діям та зусиллям радянського керівництва і обмеженого контингенту радянських військ суто негативну оцінку. Однак існує ще одна група публікацій. Науковці цієї групи розглядають події Афганської війни з незалежної точки зору та намагаються висвітлити та проаналізувати події з обох сторін [3].

В. Торопков в книзі «Историография советско-афганских отношений 1975–1992 гг.» [2] знайомить читача з російською і європейською історіографією радянсько-афганських стосунків, у тому числі з мемуарною літературою сучасних авторів.

27 квітня 1978 р. в Афганістані відбувся військовий переворот. Для Радянського Союзу це не було несподіванкою, і було вирішено підтримати нове керівництво. В Афганістан були направлені радники. Політика афганського уряду не була послідовною, особливо аграрна та релігійні реформи. Це викликало незадоволення у різних верств населення. Перші великі збройні виступи проти режиму НДПА відбулися в березні 1979 року. Повстанська боротьба поступово охоплювала всю країну. 27 грудня 1979 р. радянське керівництво направило